

Literatuur

Robert Pinker,
Sociologie en sociaal beleid
Nederlandse vertaling (Meppel 1973) van *Social Theory and Social Policy* (Londen 1971), XIV + 254 blz. f 19,90).

Wie met de recensent meent dat het kernprobleem voor de sociale wetenschappen ligt besloten in het aantonen van de achterstelling van groepen en individuen in de samenleving en het aangeven van wegen waarlangs deze achterstelling kan worden opgeheven, zal zeker belang stellen in dit onlangs vertaalde werk.

Robert Pinker doceert sociologie aan het Goldsmith's College van de Londense universiteit. Hij heeft in het reklasseringswerk deelgenomen, en onderzoek verricht naar problemen van de welzijnszorg (publikatie: *English Hospital Statistics, 1861-1938*, Londen 1964).

Het onderhavige werk bestaat uit twee delen. Het eerste deel is gewijd aan de sociaal-wetenschappelijke theorievorming, voor zover daar welzijnsaspecten in te onderkennen zijn, waarna wordt bekeken hoe de welzijnszorg in Engeland historisch vorm heeft gekregen. Noties van Durkheim, Spencer, Marx en Weber worden naast elkaar geplaatst. Het welzijnsbegrip (Pinker laat ieder dit voor zichzelf definiëren) komt bij deze schrijvers tot uiting in een uitgebreid scala van fundamentele vraagstukken.

Durkheim wordt geschetst als de drager van het idee van 'morele opvoeding'. Hij achtte uitbreiding van overheidscontrole t.a.v. welzijnsvoorzieningen niet werkzaam, om 'afwijkend gedrag' (zoals hij kriminaliteit, zelfmoord en geestesziekten wenste te noemen) dat een bedreiging zou vormen voor de morele

samenhang van de samenleving, op te heffen. De staat zou daarvoor te ver van het individu verwijderd zijn.

Spencer wordt geschetst als de schrijver wiens (ge vulgariseerde) ideeën omtrent het sociale welzijn veruit de meeste invloed hebben doen gelden op het sociale beleid in het Victoriaanse Engeland.

Spencer, die als sociaal-darwinist zwaar op biologische evolutie-modellen leunde, wenste 'de speelruimte van het regeringsbeleid zo sterk mogelijk te beperken... ongeacht de nood die hierdoor op korte termijn zou worden veroorzaakt' (blz. 30). Door paupers te steunen zouden we uiteindelijk het biologisch en zedelijk niveau van de natie maar verslechteren.

Spencer wordt gezien als een bewonderaar van het individu dat een flinke dosis ondernemingszin heeft, de uitdagingen van de concurrentie aanvaardt, en zoveel mogelijk zijn eigen geluk tracht te bevorderen.

Zijn critici verwijten hem dan ook zijn onvermogen om de samenleving als een morele gemeenschap op te vatten.

Marx kende slechts een marginale plaats toe aan de instituties voor welzijnszorg die typisch bij de 'bovenbouw' van de maatschappelijke werkelijkheid behoorden. De werkelijke veranderingen zag hij slechts uit de economische sektor van de samenleving voortkomen. Marx zag even weinig als Spencer in de uitbouw van de welzijnszorg, die de sterken in de samenleving iets in de weg zou leggen. Alleen was Spencer hier 'betting on the strong' en Marx 'betting on the many' (via de sociale revolutie). Marx Weber wordt geschetst als primair geïnteresseerd in de sociaal-wetenschappelijke waarden-diskussie, en in de studie

van bureaucratiseringsprocessen. Slechts zijdelings raakte hij daarbij op het vlak van de welzijnszorg (o.m. in de discussies in de 'Verein für Sozialpolitik'). Hij was geneigd om de vooruitgang op het stuk van de welzijnszorg te laten wegvallen tegen de daarmee gepaard gaande bureaucratiserings-tendenties, welke z.i. een bedreiging inhielden voor de individuele vrijheid.

Geén van de hier besproken 'kerkvaders' van de sociale wetenschappen stond een konstruktief welzijnsbeleid voor ogen! In het licht van het voorgaande wekt het geen verbazing, wanneer Pinker beschrijft dat het welzijnsbeleid in het Engeland van de vorige eeuw voornamelijk door de politieke ekonomie schijnt te zijn gemotiveerd. Een sociale wetenschap van de welzijnszorg ontwikkelt zich volgens Pinker vanuit de discussies rond de gewijzigde armenwet van 1834. De armenwet wordt gezien als een combinatie van Malthusiaanse ideeën (voor Malthus was de enige doelmatige remedie tegen sociale ellende morele zelfbeperking, een armenwet was dus niet nodig) en utilitaristische denkbeelden van Bentham (die alleen dan overheidsingrijpen voorstond wanneer dat bevorderlijk was voor het grootste geluk van het grootst mogelijke aantal). En daarbij had het Benthamisme een verzachtende werking op buitensporige vormen van het Malthusiaans abolitionisme, blz. 66). Beide denkrichtingen waren georiënteerd op de oplossing van het 'probleem van pauperisme van valide arbeiders'. Een kollektivistisch middel (wetgeving) werd aangewend om individualistische doeleinden te bereiken (het vrije spel van het marktmechanisme moest optimaal

plaats kunnen hebben).

Het leidende beginsel bij deze wetgeving was de 'onverkiezbaarheid'. Het verblijf en de 'verzorging' in het armenhuis werden zo afschrikwekkend mogelijk gemaakt. Daarmee had men een toetssteen die werkelijk noodlijdenden zou scheiden van werkschuwen.

De pauper werd bewust gedeklasseerd. Hij werd als diep gezonken beschouwd. Het hoeft geen nadere toelichting dat armoede werd beschouwd als een individueel verschijnsel!

De verdere geschiedenis van de welzijnszorg in Engeland wordt door de auteur beschreven als een ontwikkeling via een compromis tussen afschrikking en therapie in de armenhuizen, tot een systeem van sociale verzekeringen, waarbij hulpverlening gezien wordt als een recht.

Beschreven wordt dat dit verzekeringsbeginsel overigens bepaald niet los staat van economische markt-principes. De betekenis van de sociaal-democratische Fabian-Society bij deze ontwikkeling, en vooral die van Beatrice en Sidmey Webb, wordt uitvoerig aangegeven. De schrijver acht overigens de bijdrage van de Webb's aan de ontwikkeling van de engelse sociologie van het welzijn groter dan die aan de ontwikkeling van het welzijnsbeleid.

In het tweede deel van het werk wordt ingegaan op het gebruik en de bruikbaarheid van sociaal-wetenschappelijke theorieën. Pinker stelt dat normatieve factoren sociaal-wetenschappelijk onderzoek eerder inspireren dan belemmeren.

De doeleinden waarvoor we onze kennis aanwenden, maken causale betrekkingen die in de theorie worden gepostuleerd niet ongeldig.

Wel kunnen we hiermee in verzoeking worden gebracht gegevens te verdonkeremanen, of zodanig te vervormen dat ze inpasbaar worden. In dit verband wijst Pinker op de reeds door Max Weber geformuleerde noodzaak van het expliciteren van zijn waarden door de onderzoeker.

Voorts stelt hij dat de integriteit van de sociologie alleen kan worden beschermd door een voortdurend respect voor de feiten.

In verband met de relatie tussen sociologie en welzijnsbeleid wordt gewezen op de omstandigheid dat beleidsvormers en het publiek steeds meer waarde gaan hechten aan gegevens uit sociologisch betrouwbare bronnen.

Sociale afhankelijkheid gaat in onze samenleving over het algemeen hand in hand met een lage sociale status. Dat wijst Pinker aan de nog steeds dominerende ethiek van de concurrentiemaatschappij.

Wanneer we moderne systemen van welzijnszorg opvatten als ruilsystemen, dan vertonen die volgens Pinker overeenkomst met het 'potlatch-systeem', waarbij de ontvanger zonder tegenprestatie ondergeschikt en gestigmatiseerd wordt. Daartegenover stelt Pinker een ander soort ruil: de 'prestation totale', waarbij de partners een wederkerigheid in stand houden, en daarmee stigmatisering voorkomen. Beide begrippen stammen uit de culturele antropologie.

Een en ander voert Pinker tot de vraag waarom de verwachtingen t.a.v. welzijnsvoorzieningen in hooggeïndustrialiseerde samenlevingen lijken te stijgen, en de vraag hiernaar te groeien, ondanks de eveneens groeiende afkeer van stigmatisering. Hij wijkt dit vooral

aan culturele factoren.

In het laatste hoofdstuk schenkt Pinker aandacht aan enkele actuele problemen van het sociale beleid.

Het overheersende beleidsprincipe zou dat van de gerichte compensatie zijn, waarbij men tracht selectie- en differentiatiemethodes te hanteren die een zo min mogelijk stigmatiserende werking hebben.

Pinker voorziet drie tendenties in het sociale beleid gedurende het komende decennium:

1 — er worden nieuwe vormen van selectieve compensatie gehanteerd bij de toewijzing van welzijnsmiddelen: de toewijzingscriteria worden verfijnd, en daardoor ook afhankelijker van adekwaat onderzoek (selectieve compensatie: een proces van diagnose en selectie dat vrij is van stigmatisering, en waarbij gestreefd wordt naar optrekking van maatstaven tot een zo hoog mogelijk niveau, in plaats van ze te laten aansluiten bij het minimaal dragelijke);

2 — het bestuurlijk apparaat wordt vereenvoudigd en meer inzichtelijk gemaakt voor het publiek;

3 — het publiek wordt aangeemoedigd tot een meer actieve en participatieve opstelling t.a.v. zijn eigen welzijnszorg.

Hierbij wordt m.i. terecht gewezen op konfliktueuze implicaties: De beoordelingscriteria van vakkundige onderzoekers, bestuurders en professionele beleidsvoorbereiders zouden wel eens flink kunnen afwijken van die van een krachtig participerend cliëntenstelsel. Onderzoek naar het betreffende spanningsveld lijkt relevant!

En dan valt Pinker terug op een Durkheimiaanse stelling: Het

ontbrekende element in het proces van maatschappelijke hervorming zou liggen in het vlak van de sociale of morele opvoeding.

Wat de plaats van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek betreft, blijkt Pinker optimistisch. Hij onderscheidt drie soorten maatschappij-onderzoek die hier relevantie hebben:

1 — de ontwikkeling van een data-bank systeem voor gemeenschappelijk gebruik en voor sekundaire analyses, waarmee een feitenbestand dient te worden gekreëerd waaruit geput kan worden met het oog op long-term planning (onderzoekseenheden zouden daarmee de centrale overheid moeten adviseren omtrent de vraag welke plaatselijke overheden en welke gerichte compensatieprogramma's voorrang dienen te krijgen, onderzoekseenheden op het niveau van het plaatselijk bestuur dienen zich dan te oriënteren op de herschikking van plaatselijke sociale prioriteiten);

2 — action-research: het planmatig experimenteren met nieuwe oplossingen voor problemen rond het middelengebruik;

3 — het uitvoeren van theoretische studies over fundamentele problemen zoals oorzaken en gevolgen van armoede in hoogontwikkelde samenlevingen.

Sociaal-wetenschappelijk onderzoek zal de plaats in kunnen nemen die tot nog toe ten onrechte door een traditionele moraal werd ingenomen: de legitimering en vormgeving van het welzijnsbeleid. Er dient een brug geslagen te worden tussen waarden en feiten.

Pinker formuleert de interessante hypothese dat 'afhankelijkheid' een verwaarloosde faktor is

geweest bij de bestudering van algemene attitudes t.a.v. het gebruik van welzijnsvoorzieningen (blz. 226-228):

1 — naarmate potentiële gebruikers van de welzijnszorg meer kans hebben om tot een toestand van onafhankelijkheid terug te keren, en verleende diensten te restitueren, verwacht Pinker dat ze meer gebruik zullen maken van sociale voorzieningen;

2 — en omgekeerd: zolang economische markt-waarden dominant blijven in onze samenleving, krijgt de situatie met de meest uitzichtloze prognose ook de minste aandacht van welzijnsinstanties.

Pinker eindigt dan ook vrij cynisch met de omschrijving van de welzijnszorg als een onevenwichtig kompromis tussen mededogen en onverschilligheid, tussen altruïsme en eigenbelang. 'Waren mensen overwegend altruïstisch van aard, dan zouden verplichtingen van sociale dienstverlening overbodig zijn. Hadden we uitsluitend eigenbelang op het oog, dan zou sociale dienstverlening in een min of meer democratische samenleving niet tot verplichtingen kunnen leiden.

Pinker blijkt weinig vertrouwen te stellen in de 'nieuwe mens' die na sociale revoluties naar voren zou komen (blz. 230).

Uiteraard valt er kritiek te leveren op dit werk.

(1) Wanneer we met Pinker de economische markt-principes een belangrijke plaats zien innemen in de historische ontwikkeling van de welzijnszorg, dan dienen we ons te realiseren dat er nog een derde wereld bestaat die met de onze betrokken is in één handels-systeem. Is welzijn nog wel een nationale zaak? Deze vraag

laat de schrijver rusten.

(2) Wanneer we over sociaal-wetenschappelijke theorievorming en sociaal beleid spreken denk ik al snel aan schrijvers als Mannheim, Mills, Etzioni en Habermas, die niet genoemd worden in deze studie.

(3) Ik mis een sociaal-wetenschappelijke beleidstheorie in dit werk. De titel schiept verwachtingen daaromtrent. Over de vertaling (van Dick Pels) kan opgemerkt worden dat ik slechts zelden de neiging had om de originele tekst na te slaan. Dat gebeurt helaas niet vaak. Wel is de vertaling hier en daar te vrij voor een wetenschappelijk werk. Illustratief daarvoor is de vertaling van het kopje 'Citizenship and Dependency' door 'Burgerrechten en afhankelijkheid'. Juist bij Pinker omvat burgerschap niet alleen rechten, maar ook plichten, getuige zijn pleidooi voor morele opvoeding en zijn verwachting dat het publiek zich actiever en meer participerend zal opstellen tegenover zijn eigen welzijnszorg!

Het geheel overziend gaat het hier om een goed stuk werk, dat een gedachtenrichter kan zijn voor een historisch onderzoek naar het welzijnsbeleid in Nederland. Rudy Koopmans uitstekende inleiding geeft hiervoor aanknopingspunten. Belangstellend kijk ik uit naar de uitkomst van een onderzoek naar de betekenis van economische markt-kriteria voor het engelse stelsel van sociale voorzieningen dat op blz. 96 wordt aangekondigd, en naar een onderzoek naar de betrekkingen tussen morele opvoeding en het sociale welzijn dat op blz. 201 wordt aangekondigd.

I. Sewandono